

การศึกษาความหลากหลาย และการใช้ประโยชน์ของไม้ผลที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจจังหวัดกาญจนบุรี จันทบุรี
ศรีสะเกษ เชียงใหม่ และตรัง

Study on Genetic Diversity and Utilize of Economical Potential fruit

นายเกษมศักดิ์ ผลากร ^{1/}	นางสุภาภรณ์ สาขาติ ^{1/}	นางวิลาวัลย์ ไคร์ครวญ ^{1/}
นางจิตาภา สุภาพล ^{1/}	นายสัจจะ ประสงค์ทรัพย์ ^{1/}	นายทวีศักดิ์ แสงอุดม ^{1/}
นางเพ็ญลักษณ์ ชูดี ^{2/}	นายไกรสิงห์ ชูดี ^{2/}	นางสาวอำไพ ประเสริฐสุข ^{2/}
นายสมบัติ ตงเต้า ^{3/}	นางสาวศิริพร วรกุลดำรงชัย ^{3/}	นายสำเริง ช่างประเสริ ^{3/}
นายธวัชชัย นิ่มกิ่งรัตน์ ^{4/}	นางสาวรัชณี ศิริยาน ^{4/}	นายพิจิตร ศรีปิ่นตา ^{5/}
	นางสาวนาตยา ดำอำไพ ^{6/}	

บทคัดย่อ

การศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของไม้ผลที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ เพื่อสำรวจข้อมูลไม้ผลในจังหวัดกาญจนบุรี จันทบุรี ศรีสะเกษ เชียงใหม่ และตรัง โดยวิธีสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามจากเกษตรกรแต่จังหวัดๆ ละ 50 ราย ได้และสรุปวิเคราะห์ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ.2553 ถึงตุลาคม พ.ศ.2554 พบว่า เกษตรกรปลูกไม้ผล เพอร์เซ็นต์ โดยใช้แรงงานจากครอบครัว เพอร์เซ็นต์ มีพื้นที่ดูแลเฉลี่ย ไร่ ปลูกไม้ผล เฉลี่ย พันธุ์แต่ละพันธุ์มีจำนวน เพอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ โดยนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อการบริโภค เพอร์เซ็นต์ เพื่อการค้า เพอร์เซ็นต์ ในการสำรวจจากไม้ผล แต่ละชนิดมีความหลากหลายเนื่องจากพันธุ์/ครอบครัว คิดเปรียบเทียบกับชุมชน คิดเป็น เพอร์เซ็นต์

รหัสโครงการ 00-00-54

รหัสการทดลอง 00-00-54-25

^{1/} สถาบันวิจัยพืชสวน

^{2/} ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรจังหวัดกาญจนบุรี

^{3/} ศูนย์วิจัยพืชสวนจันทบุรี

^{4/} ศูนย์วิจัยพืชสวนศรีสะเกษ

^{5/} ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่

^{6/} ศูนย์วิจัยพืชสวนตรัง

คำนำ

ความเปลี่ยนแปลงของพืชในชุมชนของจังหวัดต่างๆ ในแต่ละภาคกำลังเปลี่ยนไปในระดับที่แตกต่างกัน เกิดความเสี่ยงต่อการสูญเสียและบั่นทอนเศรษฐกิจโดยรวมของชุมชน อาจทำให้การดำเนินธุรกิจไม่ประสบความสำเร็จเหมือนหรือมากกว่าชุมชนอื่นๆ ซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น พืชไม่มีศักยภาพในพื้นที่นั้น ไม่มีความหลากหลายให้เลือกใช้เพื่อสร้างค่าครองชีพที่ดีกว่าเดิมหรือไม่รู้จักการประยุกต์พัฒนาผลิต หรือผลิตภัณฑ์ให้แข่งขันกับตลาดอื่นๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงโดยการนำพันธุ์พืชอื่น หรือจากที่อื่นเข้ามาในพื้นที่เพื่อทดแทนพืชพันธุ์เดิมโดยมีสาเหตุต่างๆ เช่น ให้ผลผลิตนอกฤดู ให้ผลผลิตสูงกว่า ขนาดผลผลิตโตกว่า เก็บเกี่ยวเร็วกว่า ง่ายกว่า เป็นต้น หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความต้องการปลูกสร้าง ซึ่งเหตุผลทั้งหมดนี้กำลังเกิดขึ้นและมีผลต่อชุมชน แต่มีผลอย่างไรหรือระดับใด ยังไม่ทราบชัดเจน เนื่องจากมีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ในกรณีที่ต้องการเปลี่ยนแปลงพัฒนาขยายผลให้เกิดขึ้นในวงกว้าง จำเป็นต้องศึกษาความเป็นไปได้ ว่า มีผลต่อโครงการที่จะนำมาส่งเสริมหรือไม่ ซึ่งการศึกษานี้ต้องรีบดำเนินการให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว เพื่อให้โครงการที่รอดำเนินการสามารถดำเนินต่อไปให้ถึงเป้าหมายในเร็ววัน

ในการศึกษาสำรวจข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพโดยเฉพาะเพื่อการพัฒนาอาชีพทางการเกษตร มีขั้นตอนแบ่งเป็น 3 ส่วน ด้วยกันคือ 1.การสำรวจข้อมูลปฐมภูมิ (Baseline Survey) 2.การสำรวจวินิจฉัยการมีส่วนร่วม การดำรงชีพอย่างยั่งยืน และการบริหารจัดการตามข้อตกลงทางชีววิถี (participatory diagnostic, sustainable livelihood and convention on biological management methodology) และ 3.การสำรวจการปฏิบัติแบบเกษตรที่ดี เอกสารองค์ความรู้ การขึ้นทะเบียนความหลากหลายของชุมชน และลักษณะประจำฟาร์ม ดังนั้นเพื่อวางแผนการพัฒนาการผลิต การส่งเสริมพันธุ์และการตลาด ให้มีแนวทางในการลดปัญหาการผลิต ไม่คุ้มค่าการลงทุน ความยากจนแบบสิ้นหวัง และผลกระทบชุมชนในพืชไม้ผลที่สำคัญทางเศรษฐกิจจึงทำการศึกษาความหลากหลายทางพันธุกรรมและการใช้ประโยชน์ของไม้ผลที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ

ในจังหวัด 1.กาญจนบุรี 2.จันทบุรี 3.ศรีสะเกษ 4.เชียงใหม่ 5.ตรัง

วิธีดำเนินการ

อุปกรณ์

1. แผนที่ในจังหวัดที่ต้องสำรวจ
2. เครื่องมือจับพิกัดเพื่อหาตำแหน่งอ้างอิงข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของจังหวัด (จปฐ.)
3. โปรแกรมสำเร็จรูปทั้ง open source และ commercial source

4. อุปกรณ์อื่นๆ เช่น ถุงพลาสติก กระดาษ เครื่องคอมพิวเตอร์ หมึกพิมพ์ ฯลฯ

วิธีการ

1. แบบสำรวจสุ่มเก็บเฉพาะเจาะจง 3 ชุด /1 การสำรวจ / 1 ครอบครัว
2. วิเคราะห์ ผลกระทบเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

- วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

1. สำรวจพื้นที่การเกษตรที่มีศักยภาพการผลิตในจังหวัดที่กำหนด(กาญจนบุรี จันทบุรี ศรีสะเกษ เชียงใหม่และตรัง)
2. ประสานงานกับผู้รับผิดชอบในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน
3. เก็บข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data)
4. วิเคราะห์ความหลากหลายของเชื้อพันธุ์ในพื้นที่โดยใช้ Four cell analysis และวิเคราะห์การผลิตโดยใช้

ใช้ Time Line Analysis

5. คัดเลือกพื้นที่ดำเนินการ
6. สุ่มเลือกบ้านเกษตรกรที่จะใช้เป็นตัวแทนคิดเป็น 10 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนในพื้นที่ดำเนินการ
7. สัมภาษณ์เกษตรกรโดยใช้แบบสอบถาม
8. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม
9. ประเมินผล
- 10.สรุปรายงาน

ขั้นตอนและวิธีในการวิจัย จะดำเนินการ

- 1.เลือกพื้นที่ที่ได้กำหนดไว้แล้ว 10% ของพื้นที่ศึกษาในแต่ละจังหวัด (~ 50 ครอบครัว)
- 2.สำรวจข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม
- 3.วิเคราะห์และประเมินผลสรุปแต่ละจังหวัด
- 4.จัดทำรายงานสรุป

เวลาและสถานที่

ระยะเวลา เริ่มต้น ตุลาคม 2553 สิ้นสุด กันยายน 2554

สถานที่ดำเนินการ

- สถาบันวิจัยพืชสวน
- ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่
- ศูนย์วิจัยพืชสวนจันทบุรี
- ศูนย์วิจัยพืชสวนศรีสะเกษ
- ศูนย์วิจัยพืชสวนตรัง
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรจังหวัดกาญจนบุรี

ผลและวิจารณ์ผลการทดลอง

การสำรวจ

ภาคตะวันตก (กาญจนบุรี)

ดำเนินการวิเคราะห์ 4 ช่อง หรือ Fpur cell analysis จากคำบอกเล่าของผู้นำหมู่บ้านและตัวแทนเกษตรกร พบแนวโน้มของกลุ่มตัวอย่างมีลักษณะการกระจายการใช้ประโยชน์จากพืชแบบมากพืช มากบ้าน แต่ละบ้านมีน้อยพันธุ์ และจากการวิเคราะห์ช่วงเวลาการปลูกพืชจากอดีต หรือ Time line analysis ทราบว่า พื้นที่ปลูกพืชในอดีตเป็นป่าไม้ ที่มีแนวโน้มมีมูลค่าสูงทางเศรษฐกิจ

จากการสำรวจความช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ (Vann diagram) จากผู้นำหมู่บ้านและพนักงานของรัฐ พบว่า ความช่วยเหลือส่วนใหญ่ได้ความรู้จากเพื่อนบ้าน ตามด้วยหน่วยงานจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน

ภาคเหนือ (เชียงใหม่)

ดำเนินการวิเคราะห์ 4 ช่อง ในพื้นที่สำรวจจากหัวหน้ากลุ่มเกษตรกรและเกษตรกรในพื้นที่ พบว่า พืชมีการกระจายการใช้ประโยชน์จากมากพืชมากบ้าน แต่ละบ้านมีแต่ละพืชมีน้อยพันธุ์ และจากการวิเคราะห์ช่วงเวลาการปลูกพืชจากอดีต พบว่า กลุ่มไม้ผลที่นำมาใช้ประโยชน์มาจากพื้นที่ในท้องถิ่น เช่น มะม่วง เนื่องจากสามารถเจริญเติบโตทั่วไปและหาบริโภคได้ง่ายมีราคาถูก และจากพื้นที่ต่างถิ่น ต่างภาค ที่นำเข้ามาจากการซื้อขายผลเพื่อบริโภคผลสดเป็นวัตถุประสงค์แรก และนำต้นพันธุ์มาปลูกเพิ่มเพื่อผลิตเป็นการค้าหลังทราบว่าสามารถปลูกได้เจริญเติบโตดีแล้ว เช่น ส้มโอ

จากการสำรวจความช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ (Vann diagramed) จากผู้แทนเกษตรกร พบว่า ความช่วยเหลือจากเป็นอันดับแรกๆ ตามด้วยหน่วยงานเป็นอันดับรองลงมาตามลำดับ

ภาคตะวันออก (จันทบุรี)

ดำเนินการวิเคราะห์ 4 ช่อง หรือ Four cell analysis จากผู้แทนเกษตรกร พบว่า การนำไม้ผลมาใช้ประโยชน์ มีลักษณะเป็นแบบมากพืชมากบ้าน แต่ละบ้านแต่ละพืชมีน้อยพันธุ์ และจากการวิเคราะห์ช่วงเวลาการปลูกพืชจากอดีต (Time line analysis) พบว่า พืชในพื้นที่มีการใช้ประโยชน์เป็นแปลงใหญ่ แบบน้อยพันธุ์ และแปลงเล็กแบบมากพันธุ์ พื้นที่ดั้งเดิมเกษตรกรปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา และผลิตไม้ผลจากพันธุ์ที่นำมาจากพืชที่อื่น เช่น จากนนทบุรี และพัฒนาพันธุ์จนมีต้นมากพันธุ์กระจายทั่วไปในพื้นที่ เช่น ทูเรียน เงาะ มังคุด มะม่วง และพืชอื่นที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง เช่น ลำไย มะปราง กระท้อน ที่มีลักษณะน้อยบ้าน น้อยพันธุ์ เฉพาะพื้นที่

จากการสำรวจความช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ พบว่า

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศรีสะเกษ)

ดำเนินการวิเคราะห์ 4 ช่อง หรือ Four cell analysis จากผู้แทนเกษตรกร พบว่า การนำไม้ผลมาใช้ประโยชน์ มีลักษณะเป็นแบบมากพืชมากบ้าน แต่ละบ้านแต่ละพืชมีน้อยพันธุ์ เช่น มะละกอ มะดัน มะม่วง และวิเคราะห์ช่วงเวลาการปลูกพืชจากอดีตมีการผลิตพืชจากข้าวเป็นหลักแล้วพัฒนาพืชอื่นๆ โดยการเคลื่อนย้ายมา

ปลูกเพิ่ม เช่น มะม่วง เพื่อการค้า และนำพืชป่าที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ เช่น มะดัน ทำให้การใช้ประโยชน์และการกระจายตัวเป็นแบบน้อยพันธุ์

จากการสำรวจความช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ (Vann diagram) พบว่า

ภาคใต้ (ตรัง)

ดำเนินการวิเคราะห์ 4 ช่อง หรือ Four cell analysis จากผู้แทนเกษตรกร พบว่า การนำไม้ผลมาใช้ประโยชน์ มีลักษณะเป็นแบบมากพืชมากบ้าน แต่ละบ้านแต่ละพืชมีน้อยพันธุ์ เช่น ทุเรียน เมื่อวิเคราะห์ช่วงเวลาการปลูกพืชจากอดีต มีการผลิตพืชหลักหลายพืช เช่น ข้าว ยางพารา ทุเรียน มังคุด เงาะ เมื่อศึกษาจะพบว่ามีการใช้ประโยชน์จากหลายพันธุ์ โดยแต่ละบ้านมีการปลูกหลายพืช แต่ละพืชมีหลายพันธุ์ เช่น ทุเรียน เงาะ เป็นต้น

จากการสำรวจความช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ (Vann diagram) พบว่า